

การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย

Communication for Empowerment the Network of the Elderly in Chiang Rai Province

วันที่รับบทความ: 21/08/2561

วันที่แก้ไขบทความ: 09/11/2561

วันที่ตอบรับบทความ: 27/12/2561

จิราพร ขุนศรี*

Jiraporn Khunsri*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสาร และแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการสื่อสารของเครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการทั้งการสื่อสารระดับปัจเจกบุคคล ต่อระดับปัจเจกบุคคลและระดับปัจเจกบุคคลต่อระดับกลุ่ม 2) การสื่อสารแบบกึ่งทางการ พบมากในรูปแบบการสื่อสารระหว่างระดับปัจเจกบุคคลต่อระดับกลุ่ม 3) การสื่อสารแบบเป็นทางการทั้งรูปแบบการสื่อสารระดับกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม ทั้งนี้ พบว่าผู้นำความคิดเห็นของกลุ่มมีความสำคัญในเชื่อมโยงการติดต่อสื่อสารของเครือข่าย นอกจากนี้ในการสื่อสารปัจจุบัน กลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายได้เพิ่มช่องทางในการสื่อสาร โดยมีการนำเทคโนโลยี การสื่อสารสมัยใหม่มาช่วยในการสื่อสารเช่น สื่อสังคมส่วนแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงรายในอนาคตประกอบด้วย 1) การสื่อสารผ่านผู้นำความคิดเห็น โดยส่งเสริมศักยภาพของผู้นำในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง 2) การสื่อสารผ่านรูปแบบกิจกรรมที่จัดอย่างสม่ำเสมอ 3) การออกแบบการสื่อสารที่เหมาะสมในแต่ละระดับ

คำสำคัญ: การสื่อสาร ความเข้มแข็ง เครือข่าย ผู้สูงอายุ

*นศ.ด.(นิเทศศาสตร์) มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ (2557), ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำโปรแกรมวิชานิเทศศาสตร์ (การสื่อสารสื่อใหม่) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

*Ph.D. (Communication Arts) Dhurakij Pundit University (2014), The Assistant Professor at Communication Arts Major (New Media), The Faculty of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University

Abstract

This research aimed to study the communication form and guidelines of the communication to empower the network of the elderly in Chiang Rai Province by using qualitative research. The results of the study were found that the communication of the network of the elderly in Chiang Rai Province could be divided into 3 forms: 1) the informal communication in the level of the individual and the individual and the individual and the group, 2) the semi-formal communication which was mostly found between the individual and the group, and 3) the formal communication which was in the level of group and group. The opinion reader of group was the key person who connected the communication of the network. Moreover, it was found that at present the new media such as the social media was used to be the communication channel of the network of the elderly in Chiang Rai Province. The guidelines of the communication to empower the network of the elderly in Chiang Rai Province in the future consisted of :1) the communication through the opinion reader by strengthening the potential of the community leader, 2) the communication through organizing activity regularly, and 3) the appropriate design of communication for each level.

Keywords: Communication, Empowerment, Network, Elderly

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในอนาคตอันใกล้ ซึ่งจากการสำรวจพบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยในปี พ.ศ. 2560 ประชากรไทยที่มีอายุ 65 ปี หรือแก่กว่ามีจำนวนมากถึงร้อยละ 10 หรือมากกว่า 7 ล้านคน และภายในปี พ.ศ. 2583 ประชากรในกลุ่มนี้จะเพิ่มจำนวนขึ้นถึง 17 ล้านคน ทั้งนี้ประเทศไทยยังมีส่วนแบ่งของจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจะกลายเป็นประเทศที่มีส่วนแบ่งของจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดในภูมิภาคภายในปี พ.ศ. 2583 อีกด้วย ซึ่งจากปรากฏการณ์นี้จะก่อให้เกิดปัญหาตามมาทั้งด้านจำนวนของประชากรวัยทำงานในประเทศไทยที่คาดการณ์ว่าจะหดตัวลงมากกว่าร้อยละ 10 ภายในปี 2583 นอกจากนี้ครอบครัวที่มีผู้นำเป็นผู้สูงอายุ มีโอกาสเป็นคนยากจนมากกว่า

ผู้นำครอบครัวที่มีอายุในช่วง 30 ถึง 40 ปี ถึงสองเท่า ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะเป็นปัญหาเรื้อรัง และยากที่จะแก้ไข รวมทั้งส่งผลต่อการเติบโตของระบบ โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมระดับประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Ulrich Zachau ,<http://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/th/aging-in-thailand-how-to-live-long-and-prosper>, 2018) โดยจากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการเตรียมความพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยหน่วยงานภาครัฐ ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี รวมถึงแผนอนาคตของสังคมสูงวัย โดยให้ครอบคลุมไปถึงเทคโนโลยีที่จะใช้ในอนาคต เพื่อให้ผู้สูงวัยยังทำงานได้หลังเกษียณได้ พัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถสื่อสารกับลูกหลานได้ รวมไปถึงการเตรียมความพร้อมให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถพัฒนาศักยภาพที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในมิติอื่นๆ โดยแผนประชากร 20 ปีของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่าสังคมสูงวัยนำไปสู่ความท้าทายต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 ประเด็นที่สำคัญ คือ 1) การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว 2) ความมั่นคงทางรายได้เพื่อการเกษียณอายุ 3) ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ทั้งนี้การเตรียมพร้อมในระยะยาวเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ได้มีการให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการทำงานและร่วมกันบูรณาการเพื่อส่งต่อความห่วงใยไปยังผู้สูงอายุในท้องถิ่นต่างๆ และกระจายไปยังทุกพื้นที่ ซึ่งนอกจากนโยบายในการทำงานแล้ว ยังต้องมียบประมาณ กฎกติกา ระเบียบทั้งหลายที่ต้องเอื้อให้ท้องถิ่นใช้ได้จริง และการที่จะทำให้ยั่งยืนและมั่นคงได้นั้น ทุกท้องถิ่นต้องมีบทบัญญัติของตัวเอง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การทำงานกับผู้สูงอายุที่ต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนทัศนคติ การมองเห็นถึงพลัง และถือเป็นสิทธิปัญญาของบ้านเมือง และไม่มองผู้สูงอายุว่าเป็นภาระของสังคม ที่สำคัญผู้สูงอายุจะรู้ปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน จนนำไปสู่การคิดค้นนโยบายเพื่อพัฒนาการทำงานในพื้นที่ได้เอง รวมทั้งการมีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นเครือข่าย ซึ่งจะเป็นคำตอบของการแก้ปัญหาสังคมผู้สูงอายุในระยะยาวได้ (แผนประชากร 20 ปีของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, <http://www.thaihealth.or.th/Content/27742,2559>)

จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดหนึ่งที่พบว่ามีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น โดยสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จากสถิติในปี พ.ศ. 2557 คิดเป็นร้อยละ 14 ของจำนวนประชากรของจังหวัด และประชากรที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุที่อายุระหว่าง 50-59 ปี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 15 (สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดเชียงราย, 2557) อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันจังหวัดเชียงราย เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว เนื่องจากมีประชากรผู้สูงอายุนับตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป รวม 192,930 คน คิดเป็นสัดส่วนจำนวนประชากร

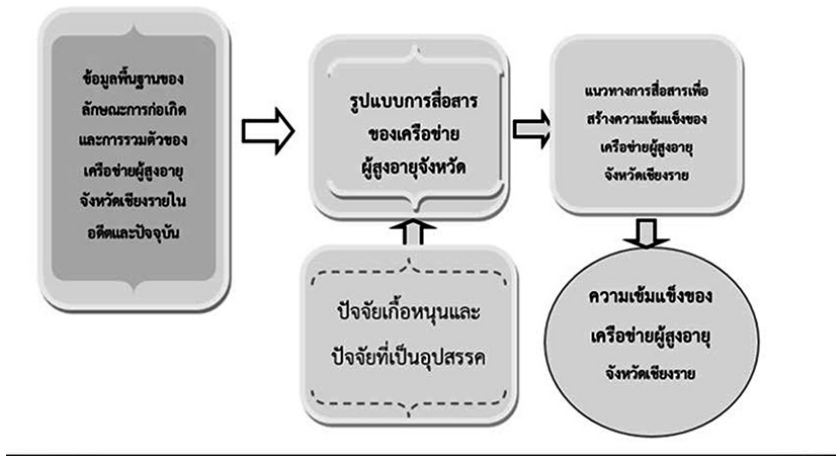
ผู้สูงอายุถึงร้อยละ 15.04 เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งจังหวัด ในขณะที่มีสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงราย รวม 153,200 คน มีการจดทะเบียนกับสาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุประจำจังหวัดเชียงราย รวมทั้ง 18 อำเภอ และเทศบาลนครเชียงรายทั้งสิ้น 1,864 ชมรม โดยใน ปี พ.ศ. 2568 หรืออีกประมาณ 10 ปีจากนี้ไป จะเป็นปีที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งประชากรกลุ่มนี้จะกลายเป็นผู้สูงอายุกลุ่มใหญ่ที่สุดของจังหวัดเชียงราย ซึ่งในการดำเนินงานด้านต่างๆของผู้สูงอายุที่จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จำเป็นจะต้องอาศัยการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน เนื่องจากในอนาคตจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งให้ประชาสังคม (Civil Society) กลุ่มเครือข่ายผู้สูงอายุ เพื่อให้พึ่งพาตนเองได้ และสามารถใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม ภูมิปัญญา มาเผยแพร่และสืบทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป โดยจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของระบบสังคมต่อไป โดยผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายได้มีการรวมตัวกันในรูปแบบเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีการบริหารจัดการตนเองที่เป็นรูปธรรม เช่น การสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นในชุมชน ให้เกิดการรวมตัวและสร้างรายได้ จนพัฒนาตนเองให้เป็นกลุ่มที่เข้มแข็งขึ้นในหลายพื้นที่ เช่น อ.พาน อ.แม่จัน อ.เวียงชัย และ อ.แม่สาย เป็นต้น

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าศึกษาว่าลักษณะการก่อเกิดและการรวมตัวของเครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นมาอย่างไร จึงสามารถดำเนินกิจกรรมมาอย่างเข้มแข็ง อะไรทำให้มีการรวมกลุ่มกันอย่างแน่นแฟ้น และมีรูปแบบการสื่อสารของสมาชิกเครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายอย่างไร รวมทั้งมีปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงรายอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปเสนอแนะเป็นแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุอื่นๆ ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารของสมาชิกเครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อหาแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงรายในอนาคต

กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเครือข่ายและเครือข่ายการสื่อสาร

เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการอธิบาย และทำความเข้าใจพื้นฐานในการรวมตัวกันของสมาชิกผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายที่มีการรวมตัวกันลักษณะของเครือข่าย “เครือข่าย” มาจาก ภาษาอังกฤษที่ว่า Network โดย Net คือ ตาข่ายที่โยงใยถึงกัน และพร้อมจะ Work เมื่อต้องใช้งาน ดังที่ อรวรรณ ศิริสวัสดิ์ (Sirisawat, 2000; citing Kaewthep, 1995) กล่าวไว้ว่าเครือข่ายจึงหมายถึง รูปแบบของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือองค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง มีการประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนาน แม้ไม่มีกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอ แต่ก็จะมีรากฐานร่วมกัน เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องการความช่วยเหลือก็สามารถติดต่อกันได้ทั้งนี้ การก่อเกิดของเครือข่าย 3 ลักษณะประกอบด้วย 1) เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ 2) เครือข่ายจัดตั้ง และ 3) เครือข่ายวิวัฒนาการ ส่วนองค์ประกอบของเครือข่ายมีดังนี้คือ 1) มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย 5) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6) มีการ

เกื้อหนุนพึ่งพากันและ 7) มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยนโดยการรักษาเครือข่าย การคำนึงถึง 1) การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 2) การรักษาสัมพันธภาพ ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย 3) การกำหนดกลไกสร้างระบบจิตใจ 4) การจัดหาทรัพยากร สนับสนุนอย่างเพียงพอ 5) การให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหาละเอียด และ 6) การสร้าง ผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่องซึ่งเครือข่ายสามารถอธิบายในลักษณะเครือข่ายการสื่อสาร ได้ดังนี้

เครือข่ายการสื่อสาร

การสื่อสารจัดได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ อีกปัจจัยหนึ่งในชีวิตของมนุษย์ มนุษย์อาศัย การสื่อสาร เป็นเครื่องมือ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ของตน เพื่ออยู่ร่วมกับคน อื่นในสังคม ดังที่ ประมะ สตะเวทิน (Satawethin, 2004) กล่าวไว้ นอกจากนั้น การสื่อสารยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการ เชื่อมโยงบุคคลอื่นๆ ในสังคม ให้มารวมกลุ่ม เข้าด้วยกัน ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร ก็ต้องการระบุถึง โครงสร้างการสื่อสาร เพื่อให้เข้าใจถึงภาพรวมของ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม โดยรูปแบบของเครือข่ายการสื่อสาร ประกอบด้วย 1. เครือข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นเอง 2. เครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ โดยบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายการสื่อสารมี 2 ระดับ ได้แก่ 1. ระดับปัจเจกบุคคลและ 2. ระดับชุมชนซึ่งการวิเคราะห์เครือข่าย การสื่อสาร พิจารณาตามรูปแบบ ตามที่แพตช์ราปีมานัสกุล (Patchrapimansakul, 1999, citing Leavitt, 1973) ได้เสนอไว้ได้ดังนี้ 1. การสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง ที่ประกอบด้วย 1.1 เครือข่าย การสื่อสารแบบลูกโซ่ 1.2 เครือข่ายการสื่อสารแบบตัววาย และ 1.3 เครือข่ายการสื่อสาร แบบวงล้อ 2. การสื่อสารแบบกระจายอำนาจประกอบด้วย 2.1 เครือข่ายการสื่อสารแบบ วงกลมและ 2.2 เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทางโดยแนวคิดเครือข่ายและเครือข่าย การสื่อสาร ได้นำมาเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิเคราะห์

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย ประกอบด้วย 1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับที่มา การก่อกำเนิด การดำเนินงานของสมาคมผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์ประธานและเลขานุการของสาขาสมาคมผู้สูงอายุ ตามอำเภอ ต่างๆ ทั้ง 18 อำเภอๆ ละ 2 คน รวมเป็น 36 คน โดยใช้เครื่องมือวิจัยคือ คำถามกึ่งมีโครงสร้าง

3) การสนทนากลุ่ม(Focus Group) เป็นการระดมความคิดเห็นจากตัวแทนสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในเขตอำเภอต่างๆ ตามการแบ่งเป็นโซนๆ ละ 1 กลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม ใน 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่จัน อำเภอเวียงชัย และอำเภอแม่สาย และ4) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participatory Observation)จากการศึกษาภาคสนามของเครือข่ายการสื่อสารของชมรมผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายทั้ง 18 อำเภอ ในการประชุมประจำเดือน และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวน 6 ครั้งเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากเชิงคุณภาพจะนำมาวิเคราะห์ด้วยการใช้วิธีการเขียนพรรณนาเชิงเหตุผลและมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากที่สุด

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า การก่อเกิดและรวมตัวกันของกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่เกษียณอายุ ที่มีลักษณะสำคัญซึ่งเป็นเอกลักษณ์คือ การมีจิตอาสา และต้องการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยพบว่าส่วนใหญ่มีตำแหน่งหน้าที่การงานก่อนปลดเกษียณในระดับบริหาร ทำให้มีบุคลิกภาพที่เป็นมิตร มีน้ำใจ มีจิตวิทยาในการสื่อสาร ยังมีสุขภาพที่แข็งแรงและมีเวลาว่างจากการกิจกรรอบครัว ซึ่งเครือข่ายในชุมชนกลุ่มต่างๆ จะถูกขับเคลื่อนด้วยผู้นำกลุ่มที่มีความรู้และมีจิตอาสาในการทำงานดังที่กล่าวมา

“การทำงานในชมรมผู้สูงอายุ อยู่ที่ใจเมื่อใจเรารัก ทำให้มีเวลาพอที่จะอาสาทำหน้าที่ช่วยเหลือ จึงตัดสินใจเข้ามาทำหน้าที่ในชมรมผู้สูงอายุเพื่อสังคม และโดยส่วนมากจะมีผู้ที่มีจิตอาสา จิตสำนึกให้ความช่วยเหลือแก่ชมรมผู้สูงอายุของเรา” (อุทิศ ทับทิมฉาย, สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2561)

นอกจากนั้นประธานฯ อำเภอแม่สาย ได้กล่าวในทิศทางเดียวกันว่า

“การก่อตั้งโรงเรียนจึงได้เชิญชวนบุคลากรที่เป็นครูอาจารย์ที่เกษียณอายุแล้ว รวมทั้งปลัดที่หมดวาระจึงได้เข้ามาช่วยเหลือเป็นคณะกรรมการ โรงเรียน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้พอสมควร และเป็นแกนนำให้แต่ละหมู่บ้าน ได้ โดยประธานชมรมผู้สูงอายุ ตำบลแม่สาย มีตรภาพแต่ละหมู่บ้านอยู่ในสังกัดชมรมผู้สูงอายุ 8 หมู่บ้าน ส่วนมากสมาชิกชมรมผู้สูงอายุคือจิตอาสาที่เข้ามา เพราะความเต็มใจ” (ธงชัย บาลสุข, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2561)

จากบทสัมภาษณ์ทำให้เห็นภาพการก่อเกิดของกลุ่มผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายและพัฒนาไปสู่การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายซึ่งพบว่าส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากแรงผลักดันระดับปัจเจกบุคคลหรือส่วนบุคคลของผู้สูงอายุแต่ละคนที่มีความรู้และมีความคิดที่ก้าวหน้ามารวมตัวกัน กล่าวคือเมื่อระดับปัจเจกบุคคลมีความคิดและเข้าใจสถานการณ์ หรือเข้าใจตนเองว่าอยู่ในวัยผู้สูงอายุ จึงมีความต้องการที่รักษาคุณค่าของตนเอง โดยไม่ต้องการให้

ตนเองถูกมองว่าเป็นภาระของลูกหลานและสังคม การสร้างคุณค่าทางสังคมให้กับตนเอง จึงมีการรวมตัวกัน โดยกลุ่มผู้ริเริ่มการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุมักจะเป็นข้าราชการที่เกษียณ โดยเฉพาะกลุ่มครู/อาจารย์กลุ่มด้านสาธารณสุข ซึ่งความต้องการที่คล้ายคลึงกันคือ อยากใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการช่วยเหลือสังคม มีจิตอาสาในการทำงานเพื่อส่วนรวม ที่เป็นลักษณะอุปนิสัยที่สั่งสมมาตั้งแต่การทำงาน และส่วนใหญ่เคยพบปะและร่วมงานกัน มาบ้างในกิจกรรมของชุมชนตั้งแต่อดีต ดังนั้นสามารถสรุปลักษณะในการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย

1. ความต้องการในการจัดการตนเอง โดยผู้สูงอายุต้องการดูแลตนเอง ไม่ต้องการเป็นภาระของลูกหลานหรือญาติพี่น้องในอนาคต

2. ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของเวลา ร่างกายและสังคมของผู้สูงอายุ คือผู้สูงอายุยอมรับว่าตนเองกำลังเข้าสู่ช่วงผู้สูงอายุ และต้องการอยู่ในสังคมในช่วงเวลาที่เหลืออย่างมีคุณค่า

3. ความต้องการช่วยเหลือผู้อื่นในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน ทั้งเรื่องของการรักษาสิทธิ และผลประโยชน์ระดับปัจเจกบุคคล การสร้างระเบียบและข้อตกลง การจัดสวัสดิการกลุ่ม ให้สมาชิกได้รับสิทธิที่พึงมีพึงได้

4. การสร้างข้อเสนอต่อหน่วยงานรัฐในการสนับสนุนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุการพัฒนาจากกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในระดับชุมชน ระดับตำบล ระดับอำเภอและระดับจังหวัดซึ่งยกระดับเป็นสมาคมผู้สูงอายุประจำจังหวัด ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงราย

รูปแบบการสื่อสารของสมาชิกเครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารภายในกลุ่มของตนเอง โดยเป็นการสื่อสารที่แสดงออกถึงความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีทั้งการสื่อสารแบบหนึ่งต่อหนึ่ง และแบบหนึ่งคนต่อหลายๆ คน เพื่อเป็นการส่งสารให้สมาชิกในกลุ่มได้รับรู้ร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารกลุ่มเล็ก แบบเห็นหน้าเห็นตากันแบบที่ไม่เป็นทางการ

ทั้งนี้พบว่า ผู้นำความคิดเห็น (Opinion Reader) ของกลุ่มมีความสำคัญในการติดต่อสื่อสาร โดยพบว่าชุมชนที่มีการขับเคลื่อนงานที่เข้มแข็ง จะมีผู้นำกลุ่มที่มีความรู้ มีภาวะผู้นำสามารถสร้างความน่าเชื่อถือ ชื่นนำ และมีเทคนิควิธีการติดต่อสื่อสารที่เข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็ว โดยใช้หลายรูปแบบเพื่อให้เข้าถึงสมาชิกมากที่สุด

นอกจากนั้นยังพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายปัจจุบันได้เพิ่มช่องทางในการสื่อสาร โดยมีการนำเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่มาช่วยในการสื่อสาร ซึ่งมีการใช้กลุ่มไลน์ (Line) ของผู้สูงอายุในการติดต่อสื่อสารกันมากที่สุด รองมาคือการใช้โทรศัพท์ และจดหมาย โดยทุกชุมชนได้เห็นความสำคัญของการนำเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่

มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการสื่อสารโดยมีการเรียนรู้และใช้งานกันมากขึ้นและส่วนใหญ่สามารถใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว

ลักษณะรูปแบบการสื่อสารของเครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ประกอบด้วย

1. การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการทั้งการสื่อสารระดับปัจเจกบุคคลต่อระดับปัจเจกบุคคลและระดับปัจเจกบุคคลต่อระดับกลุ่ม โดยการพูดคุยหลังเสร็จสิ้นการประชุม การสนทนาระหว่างรับประทานอาหาร และการใช้สื่อสังคม เช่น ไลน์ (Line)

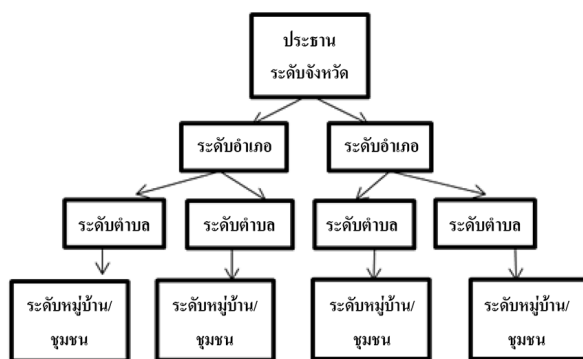
2. การสื่อสารแบบกึ่งทางการ พบมากในรูปแบบการสื่อสารระหว่างระดับปัจเจกบุคคลต่อระดับกลุ่มโดยเฉพาะการส่งข่าวจากประธานชมรมฯ ผ่านการใช้สื่อสังคม เช่น ไลน์ (Line)

3. การสื่อสารแบบเป็นทางการทั้งรูปแบบการสื่อสารระดับกลุ่มระหว่างกลุ่มและกลุ่มต่อสมาคมส่วนใหญ่ในรูปแบบการประชุมประจำเดือน/วาระ ทั้งในระดับชุมชนและระดับจังหวัดการสื่อสารของสาขาสมาคมฯ กับหน่วยงานภาครัฐ

รูปแบบเครือข่ายการสื่อสาร โดยแบ่งตามลักษณะกลุ่มได้ ดังนี้

1. ระดับจังหวัด

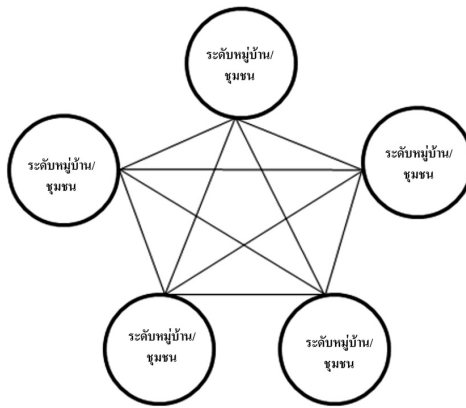
จะเป็นการสื่อสารที่มีประธานสาขาสมาคมฯ ระดับจังหวัดเป็นศูนย์กลางในการสื่อสาร เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารจากส่วนกลาง ก็จะเป็นผู้กระจายข่าวสารไปยังประธานชมรมฯ ในแต่ละอำเภอทั้ง 18 อำเภอ และประธานฯ ในแต่ละอำเภอจะกระจายไปยังประธานฯ ในแต่ละตำบล และประธานฯ แต่ละตำบลก็จะกระจายไปยังระดับหมู่บ้านหรือชุมชนต่อไป



ภาพที่ 2 รูปแบบเครือข่ายการสื่อสารระดับจังหวัด

2. ระดับชุมชน

เครือข่ายการสื่อสารระดับชุมชนเป็นการสื่อสารที่สมาชิกในชุมชนติดต่อกัน โดยอิสระไม่มีใครตัดสินใจคนเดียว แต่ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา มีการติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ สามารถติดต่อได้หลายๆ คน เป็นการสื่อสารที่สมาชิกทุกคน สามารถติดต่อกับสมาชิกคนอื่นได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านสมาชิกคนอื่นๆ ทั้งในการรับข่าวและส่งข่าว สามารถพูดคุยโต้ตอบกันได้ ซึ่งในการสื่อสารระดับชุมชนนี้ จะพบในการจัดการประชุมของชุมชนในบ่อยครั้ง



ภาพที่ 3 รูปแบบเครือข่ายการสื่อสารระดับหมู่บ้าน/ชุมชน

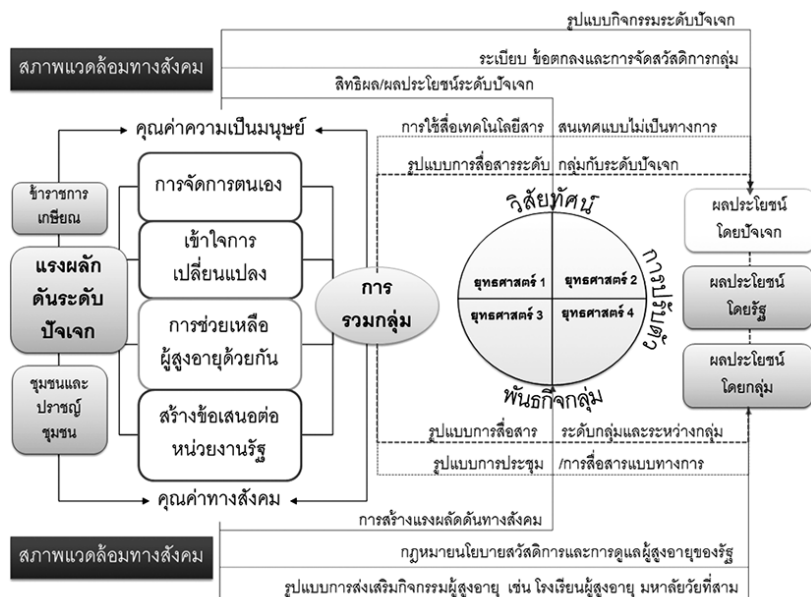
ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการดำเนินการและกระบวนการสื่อสาร

1. การสร้างผลประโยชน์ระดับปัจเจกบุคคล เช่น สิทธิและสวัสดิการ
2. การสร้างผลประโยชน์ระดับรัฐต่อกลุ่มและ/หรือต่อสมาคมผู้สูงอายุ
3. ผลประโยชน์ระดับกลุ่มต่อปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มต่อกลุ่ม

ซึ่งจากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าทั้งสองรูปแบบถูกนำไปใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน โดยการสื่อสารระดับจังหวัดที่มีประธานระดับจังหวัดเป็นศูนย์กลางในการกระจายข่าวสารนั้น จะเหมาะสมกับเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ระดับจังหวัดที่ต้องการการติดต่อสื่อสารที่รวดเร็วและกระจายไปยังระดับต่างๆ จึงต้องอาศัยศูนย์กลางในแต่ละระดับเป็นผู้กระจายข่าว เนื่องจากบางเรื่องเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องรีบแจ้งให้สมาชิกได้ทราบ และต้องการการตัดสินใจที่รวดเร็ว ส่วนการสื่อสารแบบกระจายอำนาจจะเหมาะกับเครือข่ายระดับชุมชนที่ต้องการให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และ

เป็นเรื่องทั่วไปไม่แรงควมมากอย่างไรก็ตาม ทั้งสองรูปแบบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยจำเป็นต้องสื่อสารแบบมีศูนย์กลางเป็นหลักก่อน และนำไปสู่การสื่อสารแบบกระจายอำนาจ เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารกระจายอย่างรวดเร็ว ทัวถึง และให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

สรุปผลการศึกษาลักษณะการก่อเกิดและการขับเคลื่อนของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย



ภาพที่ 4 การขับเคลื่อนของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงราย

แนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงรายในอนาคต

1. การสื่อสารผ่านรูปแบบกิจกรรมที่จัดอย่างสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ต้องแน่ใจว่าทำได้และกระจายงานได้ทั่วถึงจนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน (Pattern) ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน การวางแผนงานร่วมกัน การพบปะเพื่อประเมินผลร่วมกันประจำทุกเดือน ฯลฯ หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น จัดกีฬาสนทนาระหว่างสมาชิก จัดงานประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน ดัน ในกรณีนี้เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมาก กิจกรรมไม่ควรรวมศูนย์อยู่เฉพาะส่วนกลาง ควรกระจายจุดพบปะสังสรรค์หมุนเวียนกันไปเพื่อให้สมาชิกเข้าร่วม

ได้โดยสะดวก

2. การจัดให้มีและกระตุ้นให้มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน โรงเรียนผู้สูงอายุ

3. จัดให้มีช่องทางการทำงานร่วมกัน การสื่อสารผ่านหลายช่องทางที่ง่ายต่อการเข้าถึงที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน เช่น การสื่อสารผ่านสื่อสังคม

4. การสื่อสารที่ใช้ มี 2 ประเภท คือ การสื่อสารที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

4.1 แบบที่เป็นทางการ คือใช้วิธีการเดินสายประชุมจัดกิจกรรมประชุมพูดคุยแล้ว นำนโยบาย วาระต่างๆ มาคุยกัน

4.2 แบบที่ไม่เป็นทางการ คือใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ เช่น LINE หรือที่เรียกกันว่าผู้สูงอายุ 4.0 ใช้คุยกันแล้วนำกิจกรรมเข้าแทรก เช่น เรื่องธรรมะ เรื่องกีฬา

ดังคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่กล่าวไว้ว่า “การสื่อสารทุกวันนี้มีหลายแบบได้ทดลองทำหมดแล้ว เช่น ในแบบที่ทันสมัยใช้การติดต่อแบบไลน์หรือ การสื่อสารแบบเก่า โดยการบอกกล่าวและการใช้หนังสือราชการ ซึ่งในการรับรู้ข่าวสารในแต่ละพื้นที่เข้าไม่ถึง ร้อยเปอร์เซ็นต์ ขึ้นอยู่กับแต่ละที่การสื่อสารที่ใช้ คือการสื่อสารทางบวกจึงทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันขึ้น และมีการพัฒนาไปเรื่อย ๆ อีกทั้งทำให้อำเภอแม่สาย เกิดความสำเร็จในรูปแบบความสัมพันธ์ โดยที่เป็นคนพื้นถิ่น และอยู่ในที่เดียวกัน จึงทำให้เกิดการสื่อสารที่เป็นไปในทางเดียวกัน จึงเหมือนเป็นการยกระดับของชมรมผู้สูงอายุไปด้วย เชื่อว่า การสร้างความสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่ดีที่สุด ” (ธงชัย บาลสุข, สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2561)

โดยการที่ผู้สูงอายุมารวมตัวกันก่อตั้งเป็นชมรมผู้สูงอายุนั้น นอกจากทุนดั้งเดิมที่มากับสมาชิกแล้ว พลังของกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง โดยการสื่อสารระดับกลุ่มที่สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้นคือ ความแน่นแฟ้นของกลุ่ม (Cohesiveness) ที่เกิดขึ้นจากการหล่อหลอมร่วมกันของความรู้สึกเป็นกลุ่ม (Groupness) ความจงรักภักดีต่อกลุ่ม (Loyalty) และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Feeling of Belonging)



ภาพที่ 5 กิจกรรมการจัดการระดมความคิดเห็นและการสนทนากลุ่มทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถนำมาสู่การอภิปรายผล ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leader) ที่เข้มแข็งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่าย

เครือข่ายจะเริ่มต้นได้ดี พบว่า ผู้นำความคิดเห็นมีบทบาทสำคัญมาก ดังที่ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (Sathapitanonth, 2005) ได้กล่าวถึงบทบาทเชิงการสื่อสารของบุคคลต่างๆ ในเครือข่าย โดยแกนนำเครือข่ายที่เป็นผู้นำความคิดเห็น มักได้แก่ บุคคลที่สมาชิกเครือข่ายศรัทธา เชื่อถือ ยกย่อง โดยอาจประกอบด้วย แกนนำเครือข่ายอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีการประกาศให้รับรู้โดยทั่วกัน และแกนนำเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นบุคคลที่สมาชิกเครือข่าย มักจะขอความคิดเห็นในวาระต่างๆ โดยแกนนำเครือข่าย มีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ อาทิ เป็นส่วนหนึ่งของการริเริ่มเครือข่ายเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย ทั้งในด้านการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่สมาชิก เป็นผู้ริเริ่มตั้งประเด็นต่างๆ ในเครือข่าย ทั้งในด้านการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่สมาชิก การจัด

กระบวนการต่างๆ ในการระดมสมอง หรือรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิก การแสวงหาแนวทาง ในการผลักดันให้เกิดกระบวนการตัดสินใจของเครือข่ายในเรื่องต่างๆ ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเครือข่ายผู้สูงอายุของอำเภอต่างๆ ของจังหวัดที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีพื้นฐานความรู้ที่ดี เช่น ข้าราชการบำนาญ จะกล้าแสดงความคิดเห็น สามารถใช้การสื่อสารเชิงอำนาจในเครือข่าย ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ สามารถถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายขนาดเล็กแพร่กระจายข่าวสารไปยังเครือข่ายขนาดใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นำความคิดเห็นในชุมชนสามารถเป็นที่พึ่งและสร้างอบอุ่นใจให้แก่สมาชิก สื่อบุคคลที่มีลักษณะผู้นำความคิดเห็นที่เข้มแข็ง มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนเครือข่าย สามารถเป็นเครือข่ายทางปัญญา (Wisdom) สติ (Mindfulness) และเครือข่ายแบบอย่างที่ดี (Role Model) กระตุ้นและเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่ม ให้นำทุนของตนเองมาเป็นประโยชน์ และสร้างทุนทางสังคมร่วมกัน เป็นพลังผลักดันชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ Deal & Kennedy (1990) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบที่ประสานวัฒนธรรมของคนในองค์กรร่วมกันคือการสร้างวีรบุรุษหรือวีรสตรี (Heroic Figure) เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิก ซึ่งผู้นำความคิดเห็นในชุมชนที่เข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญดังกล่าว และเป็นไปตามแนวทางที่สมสุข หินวิมาน, คนที่ 2 และคนที่ 3 (Hinwiman, Luipong and Issaradech, 2005) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ (Function) ของเครือข่ายการสื่อสาร ในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งบุคคลจะทำหน้าที่เป็นต้นทุนหรือแหล่งที่มาของโอกาส ช่วยในการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ/สังคม (Socio-Economic Resources) การเกื้อกูลกันทางสังคม (Social Support) การสนับสนุน/ให้ความช่วยเหลือทางจิตใจ (Psychological Support) การได้มาซึ่งข่าวสารต่างๆ ของปัจเจกบุคคล (Information Sources) ซึ่งเป็นการเสริมสร้างพลังให้เครือข่ายขับเคลื่อนไปได้

ทั้งนี้พื้นฐานในการรวมตัวจนผลักดันเป็นเครือข่ายระดับชุมชนถึงจังหวัดไม่ได้มาจากระดับรากหญ้า (Grassroots) แต่เป็นกลุ่มผู้มีการศึกษา และกลายเป็นผู้นำความคิดเห็นในกลุ่มที่เคยอยู่ในระบบราชการมาก่อน ทำให้เข้าใจกลไกการทำงานของภาครัฐ มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาด้วยการพึ่งพาตนเองในระดับปัจเจก และค่อยๆ รวบรวมสมาชิกเป็นระดับกลุ่ม ชุมชน และขยายไปสู่ระดับจังหวัด เป็นการอาศัยทุนที่ติดตัวมา (Human Capital) ของแต่ละคน สร้างเสริมจนเป็นพลังระดับชุมชน และใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participation Communication) โดยผู้นำกลุ่มเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม สอดคล้องกับผลการวิจัยการสร้างคามเข้มแข็งของจังหวัดน่านของ อรพรรณ ศิริสวัสดิ์ (Sirisawat, 2000)

2. การสื่อสารผ่านกิจกรรม (Activities Learning) หนุนนำความยั่งยืนของเครือข่าย

การรวมตัวของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย พบว่ามีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) อย่างต่อเนื่องในรูปแบบการทำกิจกรรมทั้งในระดับชุมชนและระดับจังหวัด โดยสมาชิกในเครือข่ายได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนา ร่วมกัน ซึ่งเป็นการสื่อสารในรูปแบบการเสนอความคิดเห็นและรับเอาความคิดเห็นจากสมาชิกอื่นๆ และเป็นระบบการแพร่กระจายข้อมูล ในบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งการมีโอกาสได้มาพบและทำกิจกรรมร่วมกันนี้ ทำให้เห็นลักษณะเครือข่าย การสื่อสารที่ค่อยๆ ขยายวงกว้างขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายการสื่อสารของ มงค์และคอนทราเตอร์ (Monge & Contrator, 1997) ที่กล่าวว่าไว้ว่าเครือข่ายการสื่อสาร เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ภายใต้บริบทของเวลา และสถานที่ โดยรูปแบบ การสื่อสาร เป็นการติดต่อระหว่างคู่สื่อสาร (Communication Partners) ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในเครือข่ายให้แน่นแฟ้นขึ้น โดยเครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มผู้สูงอายุจังหวัด เชียงรายพบทั้งเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งพจน์ เจริญรา คนที่ 2 และ คนที่ 3 (Cheyjanya, Wiwatthanakuland Annawatsiriwong, 2000) ได้จำแนกการเกิดขึ้นของ เครือข่ายการสื่อสาร ออกเป็น 2 รูปแบบ คือ เครือข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นเอง (Emergent Communication Network) หรือเครือข่ายการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ และเครือข่าย การสื่อสารที่ได้ถูกกำหนดไว้ (Prescribed Communication Network) หรือเครือข่าย การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formation Network)

ทั้งนี้ แม้เครือข่ายผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายจะเริ่มจากเครือข่ายแบบวิวัฒนาการ แต่การมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาไปเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ โดยเมื่อ พิจารณาแล้วพบว่าเครือข่ายผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงราย รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกัน ทางด้านอารมณ์ (Emotional Aid) เกิดเป็นกลุ่มกระชับความสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้น โดยอาศัย กิจกรรมเป็นสื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสมาชิกที่มารวมตัวกัน ตามที่ มงค์และ คอนทราเตอร์ (Monge & Contrator, 1997) ได้กล่าวว่าไว้ว่าการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นชุมชน เข้มแข็ง คือความพยายามสร้างสำนึกให้กับกลุ่มคนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการ รวมกลุ่มผู้สูงอายุในการประกอบกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน

3. การสื่อสารระดับกลุ่มสร้างพลังให้เครือข่ายชุมชน

เครือข่ายของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงรายสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ระดับ ทั้งระดับ กลุ่มขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยกลุ่มขนาดใหญ่ ระดับจังหวัดเป็นแบบมีศูนย์กลาง และ

ระดับชุมชนเป็นแบบกระจายอำนาจ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ซึ่งโครงสร้างการสื่อสารแบบกระจายอำนาจ มีประสิทธิภาพมากกว่าในการแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อน แต่โครงสร้างการสื่อสารแบบรวมอำนาจ มีประสิทธิภาพมากกว่าในการแก้ปัญหาต่างๆ ในการทำงานง่าย ๆ ใช้ข้อมูลข่าวสารจำนวนน้อย ในงานที่ต้องการข้อมูลเพียงประการเดียว การทำงานจะก่อให้เกิดข้อผิดพลาดน้อยและสำเร็จเร็วกว่าแบบกระจายอำนาจ แต่ในงานที่ต้องใช้ข้อมูลร่วมกัน และต้องมีการปฏิบัติด้วยนั้น โครงสร้างการสื่อสารแบบกระจายอำนาจ จะทำงานได้รวดเร็ว และมีข้อผิดพลาดน้อยกว่าแบบรวมอำนาจ สอดคล้องกับแนวคิดของ ชอว์ (Shaw) จารุณี พชรพิมานสกุล (Patchrapimansakul, 2008; citing Shaw, 1999) ทั้งนี้ไม่ว่าจะกลุ่มขนาดใด ก็พบบทบาทของกลุ่มที่มีการเชื่อมบทบาทแต่ละบทบาทกับลักษณะบุคลิกภาพของสมาชิก ภายในกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของบิลบิน (Beelbin) วัชร่า บุรีศรี (Burasree, 1999; citing Beelbin, 1994) ที่กล่าวว่า มีบทบาทภายในกลุ่ม อยู่ 8 บทบาทด้วยกัน คือ ทำหน้าที่จัดการ และประสานช่วยกระตุ้นให้กลุ่มมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์หลัก และให้สมาชิกในกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วม (Coordinator หรือ Chair) ริเริ่มและเป็นผู้นำ เสี่ยงในการได้รับความพึงพอใจ หรือด้อยประสิทธิภาพ ผลักดันและกระตุ้นให้ไปผู้เป้าหมาย (Team Leader หรือ Chair) จัดหาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ๆ (Innovator หรือ Plant) ค้นหาข้อพิพาท วิเคราะห์ ที่ไม่น่าพึงพอใจ (Monitor-Evaluator) สนับสนุนให้เกิดสปีริตภายในกลุ่ม (Team Worker) ตรวจสอบว่า ทุกสิ่งเสร็จสมบูรณ์ และทันตามกำหนด (Completer) มุ่งเน้นการปฏิบัติ และทำงานอย่างหนักในกลุ่ม (Implementer หรือ Company Worker) และติดต่อกับภายนอกกลุ่ม (Resource Investigator)

นอกจากนี้ การที่กลุ่มอาชีพที่เป็นหลักได้แก่ข้าราชการครูบำนาญ เครือข่ายอาชีพ เป็นเครือข่ายการช่วยเหลือกันทางด้านสังคม (Social Support Network) โดยศึกษาจากแรงผลักดันของพลังกลุ่มที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง เพราะการที่ผู้สูงอายุมารวมตัวกันก่อตั้งเป็นชมรมผู้สูงอายุ นั้น นอกจากทุนดั้งเดิมที่ติดตัวมากับสมาชิกแล้ว พลังของกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง โดยการสื่อสารระดับกลุ่มที่สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้นคือ ความแน่นแฟ้นของกลุ่ม (Cohesiveness) ที่เกิดขึ้นจากการหล่อหลอมร่วมกันของความรู้สึกเป็นกลุ่ม (Groupness) ความจงรักภักดีต่อกลุ่ม (Loyalty) และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Feeling of Belonging) ซึ่งเป็นลักษณะของการมีรากฐานร่วมกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538 อ้างถึงใน อรวรรณ ศิริสวัสดิ์ (Sirisawat, 2000; citing Kaewthep, 1995) ดังที่ปรากฏในเครือข่ายของผู้สูงอายุของจังหวัดเชียงรายที่ผู้นำแต่ละอำเภอส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบำนาญที่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน ทำให้การติดต่อประสานงานกันเป็นไปอย่าง

ราบรื่นและมีความน่าเชื่อถือในชุมชน ทำให้ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากนั้นในกรณีของจังหวัดเชียงราย ยังมีผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับนับถือ ทำให้การดำเนินการ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชน สามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้หน้าที่ในระดับชุมชน ได้แก่ การสร้างกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาสังคม (Social Development Activities) การจัดสรร/ระดมทรัพยากรต่างๆ ในสังคม (Mobilization of Resources) การชำระรักษา การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Community Maintenance) เป็นไปตามแนวทางที่ Hinwiman, Luipong, and Issaradech (2005) ได้นำเสนอไว้ โดยเครือข่ายทั้งสองระดับ ต่างมีทิศทางต่อเนื่องกัน (Net Connectivity) คือ เส้นทางการติดต่อที่สมาชิกสามารถสื่อสารเข้าถึงสมาชิกอื่นในเครือข่ายแบบ “All Channel Net” คือ สมาชิกทุกคน จะมีทางติดต่อถึงกันได้หมด สอดคล้องกับแนวคิด Corporate Culture ของ Deal & Kennedy (1990) ที่ได้เสนอไว้ว่ากิจกรรม/พิธีกรรมต่างๆ จะเป็นสิ่งที่สร้างโอกาสในการติดต่อ ความทรงจำ และการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ดังนั้นจากข้อค้นพบและนำมาสู่การอภิปรายผล สามารถสรุปได้ว่าเครือข่ายการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนำมาสู่ความเข้มแข็งของเครือข่ายกลุ่มผู้สูงอายุ โดยผู้นำความคิดเห็นของกลุ่มจะมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องความยั่งยืนของเครือข่ายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน (Pattern) ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน
2. การกำหนดกลไกสร้างระบบจิตใจ แรงงูใจที่แตกต่างกันหลากหลายในแต่ละบุคคล แล้วทำการจัดกลุ่มของสิ่งงูใจที่ใกล้เคียงกันออกเป็นกลุ่ม ๆ อาทิ คำตอบแทน เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ ฯลฯ อันจะนำไปสู่มาตรการในการสร้างแรงงูใจสำหรับบุคคลในแต่ละกลุ่มอย่างเฉพาะเจาะจง
3. การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่องจำเป็นต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่องเครือข่ายต้องคัดเลือกคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายและที่สำคัญคือเป็นที่ยอมรับนับถือและสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในเครือข่ายได้

4. การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ หากได้รับการสนับสนุนจะต้องมีระบบตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างรัดกุม และมีการรายงานผลเป็นระยะ

5. เงื่อนไขของการทำงานในชมรมผู้สูงอายุหรือสมาคมผู้สูงอายุ ทั้งระดับจังหวัด ระดับอำเภอ จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับท้องถิ่น

6. การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ เป็นปัญหาใหญ่ หลายเครือข่ายต้องหยุดดำเนินการไป เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอ ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และบุคลากรผู้เกี่ยวข้องควรมีการวางแผนและจัดสรรงบประมาณอย่างรอบคอบและเพียงพอต่อการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาบทบาทของผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leader) ของผู้อายุในการขับเคลื่อนงานหรือกิจกรรมของชมรมฯ

2. การศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายผู้สูงอายุในพื้นที่หรือจังหวัดอื่นๆ

3. การศึกษาทุนทางสังคมด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุ

Reference

- Burasree, W. (2008). **Process and network of communication for the sustainable management of Tarutao national Park and tourist behavior.** Thesis of Master Degree in Communication Art, the Faculty of Communication Arts Chulalongkorn University. (in Thai)
- Cheyjanya, P., Wiwatthanakul, M. & Annawatsiriwong, T. (2000). **Formal Curriculum Theory of Communication Arts.** Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Deal & Kennedy. (1990). **The New Corporate Cultures.** London :TEXERE.
- Hinwiman, S., Luipong, K & Issaradech, T. (2005). **Communication network with the potentials of community A case study of Tungkhang sub-district, Panasnikhom district, Chonburi province.** Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasart University: Bangkok. Research report. (in Thai)
- Monge, P. & Contrator, N.S. (1997). **Emergence of Communication Network.** In F.M. USA: Mayfield Publishing Company.
- L.L. putnum (2nd Eds.). **Handbook of Organizational Communication.** Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Patchrapimansakul, J. (1999). **Communication network of Cheewajit group.** Master Degree in Communication Art, Faculty of Communication Arts Chulalongkorn University. (in Thai)
- Satawethin, P. (2004). **Principle of Communication Arts.** Bangkok: Ruengreungsan printing. (in Thai)
- Sathapitanonth, P. (2005). **Main Issue for the study of communication and network.** Document of the Doctoral curriculum in Environment Studies major, Faculty of Communication Arts Chulalongkorn University. (in Thai)
- Sirisawat, O. (2000). **Communication to strengthen the community of the elderly club of Nan province.** Master Degree in Communication Art, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University. (in Thai)

The Statistics of the Eldery of Chiang Rai Province. (2017). **Yearly report of the branch of Senior Citizen Council of Thailand in Chiang Rai Province.** Retrieved June 16, 2017. From [http; www.chulapedia.chula.ac.th index.php](http://www.chulapedia.chula.ac.th/index.php). Required.

Online

Concept of group communication (2017). (on-line). Source <http://www.chulapedia.chula.ac.th/index.php>. Acquired, 16 June 2017.

Aging in Thailand – How to live long and prosper. (2018). (online). Source <http://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/th/aging-in-thailand-how-to-live-long-and-prosper>, 18 June 2018.

Interview

Thongchai Bansuk, Interview 31 March 2019

Utitt Tuptimchai, Interview 28 March 2019